

בשבוע הקרוב ייצא לקפריסין "מסע מורשת ההעפלה" שבו ישתתפו כ-150 אנשים עם זיקה אישית למחנות המעצר למעפילים שהוקמו באי ע"י הבריטים לפני הקמת המדינה. את הכנס הנודד מארגן ירון אמיתי, מ"המרכז לקשרי תרבות ישראל-קפריסין". במחנות פעלו גם סניף בני-עקיבא ובתי"ס דתיים. יותר מאלפיים תינוקות נולדו במחנות המעפילים, ורבים מהם משויכים כיום לציבור הדתי לאומי. אחת מהם היא מרים קלייטמן (לבית רט) מגבעת שמואל. בילדותה הכירה בביה"ס "תחכמוני" ברחובות עוד תלמידים דתיים שנולדו בקפריסין. גם היא חזרה לבקר בקפריסין בשנים האחרונות, אבל לא מצאה זכר למחנות. לפני כחודש פרסמנו ב'נופשים' על שתי אנדרטאות חדשות למעפילים בקפריסין, והוצפנו בפניות של קוראים ומדריכי טיולים שביקשו עוד פרטים. לבקשת הציבור אנו מוסיפים כאן עוד מידע:

ובכן, כתריסר מחנות מעצר למעפילים הוקמו בקפריסין, ארבעה מהם ליד הכפר **קסילוטימבו**. בכפר זה מתגוררת **פולי ספירו**, שמובילה בהתנדבות את פרויקט הנצחת המחנות. היא הגיעה לנושא הזה במקרה. במסגרת התחביב שלה בצילום התעניינה כיצד נראה הכפר בתחילת המאה, הרהיטים, הביגוד, וכו'. היא ביקשה מקרוביה ושכניה לראות אלבומים ישנים.

אצל אחד השכנים היא מצאה גם את הצילומים שמופיעים כאן, וביקשה הסבר מה רואים בהם.

השכן, קוקטאיטיס צ'נג'ריס, אמר לה שזה חבר יהודי שהיה כולא במחנה המעפילים. בצעירותו עבד השכן כאינסטלטור בבסיס הצבאי הבריטי הסמוך (שקיים גם היום), ובמחנות המעצר שצמודים אליו. לאחרונה ביקרתי בביתו עם פולי, שם שמענו את סיפורו מפי אלמנתו ובניו:

קוסטאיטיס הזדהה עם המאבק של יהודי א"י בבריטים, והתיידד עם העצורים. באותם ימים חפרו מנהרה אל מחוץ למחנה. בחוצפה יהודית, כלי החפירה הגיעו הישר מהאפסנאות של הצבא הבריטי. איך? קוסטאיטיס חתם עליהם כביכול לצורך עבודתו, ונתנם לחבריו היהודים. בנוסף, ביקשוו לחפור ברחבי המחנה תעלות ובורות כאילו לצרכי ביוב, כאשר המטרה האמתית היתה להיפטר מעודפי העפר מהמנהרה.

אלמנתו של קוסטאיטיס אוחזת בצילום שלו מתקופת עבודתו במחנה המעצר למעפילים

חופרי המנהרה לא ידעו עד להיכן הגיעו. הם מתחו חבל מפתח המנהרה וקשרו קשר בסופה. את החבל נתנו לקוסטאיטיס שמדד את האורך מעל הקרקע, וסימן להם את המרחק מהגדר. כדי לא לעורר את חשד הבריטים, הוא נהג "למדוד" סתם גם במקומות אחרים במחנה.

כשנשלמה כריית המנהרה, סייע קוסטאיטיס גם בטיפעול השוטף שלה. בלילות המתין קוסטאיטיס מחוץ למחנה בפתח המנהרה, והוביל את הבורחים למערה במרחק כשני ק"מ. לפנות בוקר היתה מגיעה משאית להסיעם לנמל פמגוסטה. המנהרה שימשה לשני הכיוונים. לפעמים התדפקו אנשי הגנה מא"י על דלת ביתו של קוסטאיטיס, והוא הובילם לפתח המנהרה, והחדירם לתוך המחנה כדי לאמן את צעירי המעפילים לקראת מלחמת השחרור.

כך נראית המערה כיום, לאחר שרוצפה מחדש

מידי כחודש העניקו הבריטים כמאה אישורי עליה (סרטיפקטים) לעצורים במחנות, והעלו אותם על אוניה אזרחית שהפליגה לחיפה. סוכן האוניות של הג'וינט, פְּרֹדְרוֹמוֹס פֶּאפֶּאנוֹסִילִיו, התנדב בסתר לתנועת ההעפלה, ודיווח לאנשי ההגנה מתי הבריטים הזמינו אצלו הפלגות. ההגנה היו מעלים על אותה אוניה עוד עצורים שהוברחו דרך המנהרה.

פאפאואסיליו גם רכש ספינות לתנועת ההעפלה, שהמפורסמת בהן הייתה האוניה "אקסודוס". לפאפאואסיליו הייתה כניסה חופשית למחנות בזכות התנדבותו לטפל בקבורת יהודים שנפטרו במחנות. העצור היהודי שעבד מולו היה אביו של הזמר שלמה ארצי. (ממשלת ישראל העניקה לו התואר "חסיד אומות העולם").

פולי ספירו גילתה שגם דוד שלה, אַנְדוֹנְיוֹס קוֹנְסְטַנְדִינוֹס, עזר למעפילים. כשהיה בן 10 עבר לילה אחד ליד המערה, ושמע קולות מתוכה. ראה שם אנשים שברחו מהמחנה, והבין שהם רעבים. חזר הביתה על אופניו, והביא להם כמה כיכרות לחם. למחרת בלילה שוב הביא אוכל למערה, אבל בלילה ההוא כבר לא מצא שם איש.

אחרי סיום המנדט הבריטי בא"י הבריטים שיחררו מהמחנות את הרוב מבין 52,000 המעפילים, אך המשיכו להחזיק במעצר בקפריסין צעירים בריאים, כדי למנוע מהם להילחם במלחמת השחרור. לפיכך ההגנה הבריחה מהמחנות צעירים חסונים דרך המנהרה, בעזרת אנשים טובים כמו קוסטאיטיס, שנפטר בשנת 2011. אלמנתו מספרת 'לנופשים' שבקשתו האחרונה הייתה לפגוש שוב את הישראלי שהיה המפעיל שלו מטעם ההגנה, או את צאצאיו.

סיפורי גבורה נוספים כאלה חשפה הגב' ספירו. בשבוע הבא ישהה הכנס הנודד גם בקסילוטימבו למפגשים עם חלק מאותם צדיקים וילדיהם. אותם המעטים בכפר שהסתכנו לעזור ליהודים, שמרו בסוד את מעשיהם כי חששו מהלשנות שכניהם. עבודה אצל הבריטים הייתה מבוקשת מאוד, ולכן היו שהלשינו כדי לתפוס את הג'וב שלהם, או סתם להחניף לשלטון.

ומהעבר להווה: לפני שנים אחדות הכשירה מועצת הכפר קסילוטימבו גינה ציבורית בשם "פארק השלום". בנו שם קיר בגובה כשני מטרים שמתפתל לאורך כמאה מטרים, וביקשו מפולי ספירו לעטר את הקיר בתמונות מהעבר בכפר. בהזדמנות זו רצתה פולי להוסיף גם צילומים ממחנות המעפילים. מועצת הכפר סירבו להקצות ליהודים מקום על קיר ההנצחה, אבל נעתרו לבקשתה "לעשות לפחות משהו קטן" בפינת הפארק.

פולי פנתה לשגרירות ישראל בקפריסין שעזרה לשלטונות קפריסין לממן הקמת מצבת זיכרון מאבן, שעליה חרתו משפט שאמרה זהבית בלומנפלד מרמת גן, שנולדה בבית החולים הצבאי בניקוסיה. לצד האבן הוצב שלט ברזל של השגרירות בשפות יוונית אנגלית ועברית.

מימין: פולי ספירו ליד האנדרטה למעפילים בכפר שלה. משמאל: שלט הנצחה שהציבה שגרירות ישראל ליד האנדרטה

לבקשת זהבית, לפני כשנה הקימו השלטונות אנדרטה למעפילים גם בחצר ביה"ח הצבאי הבריטי, שכיום משמש בסיס של צבא קפריסין. ברחבה זו ייערך השבוע טקס לכבוד המעפילים בנוכחות משתתפי "מסע מורשת" שחלקם נולדו שם. שר ההגנה של קפריסין יכבד את הטקס בהשתתפותו, והצבא המקומי מארגן גם משמר כבוד ותזמורת צבאית.

כיום מבקשת פולי ספירו להקים מוזיאון צנוע למעפילים מאחורי האנדרטה בקסילוטימבו. בתוכניתה לשחזר גדר, מגדל, ומבנה "ניסן" כמו שהיה במחנות, ובתוכו להציג ממצאים מאותה תקופה.

מועצת הכפר ומשרד התיירות הקפריסאי אישרו את הרעיון, אך מסרבים להשקיע כסף בהיסטוריה של היהודים. אמרו לה שאם יתרשמו שהאנדרטאות בניקוסיה ובקסילוטימבו מושכות תיירים, ישקלו שנית את הבקשה.

וכאן אנחנו נכנסים לתמונה. מי שמגיעים לטייל בקפריסין מתבקשים לסור גם לקסילוטימבו (Xylotymbou) הכפר נמצא במרחק כעשרים דקות נסיעה מלרנקה לכיוון צפון מזרח. אם המקומיים יראו שמגיעים לשם תיירים באוטובוסים ובמכוניות פרטיות, הם יחשבו על פוטנציאל כלכלי של אתר תיירות. תנועה שלנו יכולה לגרום לרשויות בקפריסין להקים מוזיאון לזכר המעפילים. אז הבה ננצל את הטיול שלנו גם לעשות עוד מצווה.

כל הזכויות שמורות לאתר ותוליכנו לשלום